

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

2017

Vol:4 / Issue:12

pp.1038-1046

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 14/10/2017

The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 21/11/2017

The Published Date (Yayınlanma Tarihi) 22.11.2017)

AYRI DÜNYALARIN İNSANİYİZ: ULUSAŞIRI GÖÇ VE KARMA EVLİLİK*

WE ARE FROM DIFFERENT WORLDS: TRANSNATIONAL MIGRATION AND MIXED MARRIAGE

Yrd.Doç.Dr. Ayşegül SİLİ KALEM

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Konya/Türkiye

ÖZ

Göç ve evlilik ayrı ayrı değerlendirildiğinde bile, kadın yaşamını derinden etkilemekte ve birçok durumda çeşitli olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Yurt dışına yalnız başına göç eden kadınlar söz konusu olduğunda ise, evli veya evlenerek giden kadınlara kıyasla eğitilmiş ve ekonomik yönden güçlü olmalarına karşın, bu kadınların şiddet sarmalına karışmaktan tümüyle kurtulduklarını söylemek zordur. Özellikle gurbette farklı milletten bir erkekle evlilik kararı alan birçok göçmen kadın, hiç ummadıkları biçimde şiddetin özellikle sözel, psikolojik ve ekonomik yüzüyle karşı karşıya kalmaktadır. Karma evlilik, bu iki çetrefilli süreci bir araya getirmekle hem göçün hem de evliliğin kadının dezavantajlı konumundan beslenen şiddeti üretmesine zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle göçle biçimlenen evlilikler, kadınlar için azımsanmayacak ölçüde yalnızlığı, yabancılığı, dışlanmayı, ötekileştirmeyi ve nihayet yabancı düşmanlığını derinleştirmekte, şiddetin kendine özgü sosyolojik bağlamını ve inşasını gündeme getirmektedir. Bu araştırma söz konusu kültürel gerilimleriyle karma evlilikler içerisinde kadına yönelik şiddete odaklanmaktadır. Araştırma metodolojik yönelim itibarıyla nitel/feminist yaklaşıma göre tasarlanmış, kadın deneyimlerinden hareketle olgunun görünür kılınması amaçlanmıştır. Londra'ya Türkiye'den göç etmiş 15 kadınla 2016 yılının Ocak ve Haziran ayları arasında gerçekleştirilen derin görüşmeler ve gözlemler araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Görüşmelerin nitel analizi sonrasında karma evlilik gerçekleştiren Türkiye kökenli kadınların, evliliklerinden beklentileriyle bütünüyle zıt biçimde şiddeti birçok açıdan deneyimledikleri anlaşılmakta, xenofobik eğilimler ise diğer milletlerden eşlere nispeten İngiliz kocalar ve ailelerinde daha yoğun biçimde var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Londra, kadın, göç, karma evlilik, şiddet.

ABSTRACT

Even when immigration and marriage are assessed separately, it is seen that they affect women's lives profoundly and in many cases bring some negative factors to their lives. In the case of women migrating abroad alone, although they are stronger than married or engaged women in terms of education and economic circumstances, it is not possible to say that they can escape violence completely. Especially, when an immigrant woman marries to a man from a different national, many of them experience verbal, psychological and economical violence, contrary to their expectations. Mixed marriage brings two complicated processes together, and both immigration and marriage form a basis for the violence which emerges from the disadvantaged position of women. Marriages after immigration, deepen the loneliness, alienation of the women, finally cause xenophobia at significant level, and bring the sociological context and construction of the violence into the agenda. This study focuses on violence against women in mixed marriages, together with the cultural tensions. The research was designed according to the qualitative/feminist approach in terms of methodological orientation, and aims to visualize the phenomenon with female experiences. The data obtained from the deep interviews and observations made between January and June of 2016 with 15 women who had been emigrated from Turkey to London. After qualitative analysis of interviews, it is understood that women with Turkish origins and with mixed marriages, experience violence in many ways, contrary to their expectation of the marriage, and the xenophobic tendencies are more intensely present in British husbands and their families compare to the husbands from other nations.

Keywords: London, women, immigration, mixed marriage, violence.

1. GİRİŞ

Kadınların gündelik hayat ilişkilerinde sürekli inşa edilen ikincil konumları sosyal bilimsel araştırmanın her dönem güncel konularından birini oluşturur. Kadın kimliğinin ikili veya toplumsal ilişkiler söz konusu olduğunda ortaya çıkan 'sorunlu' karakteri zaman içerisinde yeni biçimler alarak kendini dönüştürmekte, fakat

* Bu çalışmanın genişletilmiş özeti 1-3 Aralık 2016'da ODTÜ'de düzenlenen VIII. Sosyoloji Kongresi'nde 'İki Kök Bir Baş: Türkiye'den Londra'ya Göç Eden Kadınların Karma Evlilik Deneyimleri' başlığıyla sunulmuştur. An extended summary of this work is presented at VIII. the Sociology Congress on the 1-3 December 2016, with the title of 'Two Roots One Head: Mixed Marriage Experiences of Women Migrated from Turkey to London'.

hâlihazırda en ‘gelişmiş’ toplumlarda bile bütünüyle iyileştirilememektedir. Geleneksel olarak miras alınan cinsiyet rollerine uygun biçimde yürütüldükleri ölçüde evliliklerin kadın sorunlarını büyütüp çeşitlendirmeye zemin hazırlayan yapısını koruduğu ortadadır. Öte yandan kadın olmanın evlilik içerisindeki anlamı, işin içerisine göçmen ve yabancı olmak da girdiğinde yeni boyutlar kazanmakta, göçmen kadın yaşadığı toplumda hayatını yeniden kurarak var olmaya çalışırken çoğunlukla hesap etmediği sorunlar yumağı içerisinde kendisini bulabilmektedir. Nihayetinde kadın yaşamı, göç-sonrası dönemde de kolaylıkla şiddete açık hale gelmekte, içine taşındığı toplumun göçmen oluşuyla ‘görünmez’ (invisible), mağdur oluşuyla ‘umursanmaz’(ignored) parçası olarak sessizce sürüp gitmektedir.

Göç yazını her geçen yıl daha fazla kadının bağımsız olarak göç ettiğini ortaya koyarken ‘göçün kadınlığı’(Koffman vd, 2000:1) olgusu bu alanda kadın deneyimlerine olan ilgiyi artırmaktadır. Kadın ve göçmen olmanın toplumsal statü açısından yüklediği dezavantajlar, uluslararası göç kararını birey olarak alan kadınları, evlilik göçüyle gelen kadınlardan farklı türden sıkıntılarla yüz yüze bırakmaktadır. Londra söz konusu olduğunda, Türkiye’den evli veya evlenerek göç eden kadınların şiddet deneyimlerine ilişkin bulgular, kadınların eşlerinden gördükleri şiddetin patriarkal kültürün göçle birlikte güçlenen karakteri ile ilişkili olduğunu ortaya koyarken (Sili Kalem, 2017: 288), karma evliliklerdeki şiddet, daha ziyade kültürel farklılıklarla ilgili görünmektedir. Bununla birlikte göçmen kadınların araştırmalara yeterince konu edildiğini ve özellikle yalnız göç eden kadınlar hakkında kayda değer bilgi sahibi olunduğunu söylemek zordur. Bu kadınların göç alan ülke tarafından erkeklere nazaran daha az tehditkâr görüldükleri için göç çalışmaları açısından yeterince ele alınmadığı gerekçesine rağmen, farklı cinsiyet deneyimlerinin göç teorilerine aktarılması zamanla önem kazanmaktadır (Skrobanek, Pfeiffer vd., akt. Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa, 2009:14). Bu durum sosyolojik bilginin üretilmesinde veri kaynağı olarak ‘deneyimi’ merkeze alan metodolojiyi ön plana çıkarmakta, yerleşik anlatıların sürekli yenilenen gündelik hayat deneyimleri ile sınanmasını gerekli kılmaktadır. Sosyal dünyaya ilişkin bilginin tıpkı bu dünyanın kendisi gibi bireysel deneyimler üzerine bina edilerek biriktirilmesi hayatın rutin akışı içerisinde görünmesi zor olan gerçekliğin ortaya çıkarılmasına daha uygun görünmektedir.

2. İKİ KÖK BİR BAŞ

Farklı kültürel kökenlere sahip bireylerin evlilik kararı almaları geçmişe göre daha az yadırganan, yeterince kanıksanmış bir olgu haline çoktan gelmiştir. Türk toplumuna ait kültürel norm ve değerler kadınların başka uyruklularla evlenmesini zorlaştırmış olsa bile son yıllarda kadınların yabancı uyruklularla evlenme sayılarında artış gözlenmektedir (Süleymanov, 2009:11). Türkiye’de yabancılarla yapılan evliliklerin çoğunda kadın tarafının yabancı uyruklu olmasına rağmen (TÜİK, 2011), yabancı damatlar, ‘elin oğlu’[†] sıfatıyla da olsa Türkiye toplumunun sempatik üyeleri olarak toplumdaki yerlerini almış görünmektedir.

Karma evliliklerin kültürlerarası bağı genellikle güçlendirdiği farz edilmektedir. Zaman zaman farklı gruplar arasındaki etkileşim ekonomik ve kültürel ayrımları daha görünür hale getirmekle birlikte samimi bir ilişkinin çiftin grubuna karşı var olan önyargı ve basmakalıp inançları yok etme fırsatı sunduğunu (Kalmijn, 1998:396) göz ardı etmemek gerekir. Bir yönüyle farklı etnik gruplardan insanlarla evliliklerin farklı toplumsal gruplar arasında şiddet ve çatışmaları azaltması ve sosyal bütünleşmeye katkı sağlaması beklenmektedir (Smits, 2010:418). Tüm etnik çeşitliliği ve çokkültürlü sosyal dokusu ile çok sayıda karma evliliğin (mixed/interracial marriage) gerçekleştiği kentlerden biri olan Londra’da özellikle Türkiye kökenli bireyleri konu edinen araştırmalar henüz gündeme gelmemekle birlikte, Almanya, Hollanda gibi kalabalık Türk nüfusu bulunan Avrupa ülkelerinde bu konu tartışmaya açılmış görünmektedir. Adı geçen ülkelere Türkiye’nin uzun yıllar işçi göçü sağlaması ve İngiltere’deki Türkiyeli nüfusun daha ziyade sığınmacılardan oluşup, genel göçmen nüfusu içerisinde diğer ülke kökenli göçmenlerden çok daha az orana sahip olması[‡] bu durumun sebeplerindedir.

Karma evliliklerde son yıllarda ciddi artış olmasına rağmen - Örneğin Amerika’da 2010 yılında yapılan bir araştırma 1980 yılına kıyasla karma evliliklerin iki kattan daha fazla arttığını ortaya koyuyor (Pew Social & Demographic Trends, 2012:1)- bu durum her zaman göçmen eşlerin ev sahibi toplumun kabul görmüş parçaları olduğu anlamına gelmemektedir (Sterkx, 2014). Uzak kültürler arasında gerçekleştirilen evlilik

[†] ‘Elin Oğlu’ ekranlarda uzun süre kendisine yer bulan ve 8 yabancı damadın kültürel uyumunu eğlenceli bir şekilde konu alan ‘talk show’ programının da adıdır. Program ilk kez Güney Kore’de yayınlanan ‘Abnormal Summit’ isimli TV şovunun Türkiye’ye uyarlanmasıdır. ‘Elin oğlu’ tabiri tüm olumsuz geleneksel çağrışımlarına rağmen, karma evliliklerdeki aile ilişkilerini sempatik biçimde ele alarak toplumdaki ‘ yabancı damat’ imajını pekiştirebilmiştir. Geleneksel ataerkil kodlar yabancı gelinlerle yabancı damatları aynı kefiye koymamakta, toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadından beklentiler erkekler söz konusu olduğunda oldukça hafifletilmiş görünmektedir. Bu yönüyle karma evliliklerde toplumsal beklentiler bağlamında kadın ve erkek rolleri araştırılmaya muhtaç konular arasındaki yer bulmaktadır.

[‡] Türkiye kökenli göçmenlerle ilgili bilgiler, İngiltere Home Office istatistiklerinde başlıca ülkeler arasında yer almamakta, ‘Others’ olarak adlandırılan grubun içerisinde değerlendirilmektedir. Türkiye’den daha önce ve çok daha fazla sayıda göçmen gönderen Hindistan, Pakistan, Çin gibi ülkeler İngiltere nüfusu içerisinde ana göçmen kütleyi oluşturdukları için istatistikler bu nüfus etrafında şekillenmektedir.

bağının kimi zaman eşler ve yerli toplum arasındaki ayrım noktalarını derinleştirmesi olasıdır. Nitekim yakın geçmişteki bir araştırmada farklı etnik kökenden bir eşle gerçekleştirilen karma evliliklerdeki boşanma oranı, aynı etnik kökene göre fazla bulunmuştur (Bramlett ve Mosher, 2002). Diğer evlilik türlerinde olduğu gibi gruplar arası evlilik yapan eşler arasında da eğitim, yaş, sosyal statü ve diğer bazı değişkenlerin boşanmadaki etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu değişkenlerin tamamı olmasa bile bazıları hiç kuşkusuz, tipik olarak karma evlilik yapan eşler arasındaki problemlerin kaynağı haline gelebilmekte (Landis, 1949: 401), hatta kültürel farktan daha önemli probleme dönüşebilmektedir. Fakat bu çalışmanın odak noktasını karma evliliklerdeki kültürel farklılığın ev içi gerilim ve şiddet sebebi haline gelmesi belirlemektedir.

Karma evlilikler bazı durumlarda ise asimilasyon aracı (marital assimilation) olarak görülmekte ve zenofobik tepkilerin göğüslenmesini gerekli kılabilmektedir. Özellikle metropole uzak, az nüfuslu, periferi yerleşim birimlerinde yabancı eşler- örneğin küçük bir Yunan kasabasında Türk eş- dikkat çekici bulunmakta ve yerel halkın kimi zaman düşmanca tavırlarıyla yüz yüze kalabilmektedir (Papadopoulou, 2015). Geçmişten getirilen düşmanca duyguların milliyetçi/faşist reflekslerle bir araya gelerek karma evlilik gerçekleştiren bireyleri hedef alması şeklinde ortaya çıkan bu tepkiler, İngiltere söz konusu olduğunda 'aşağı' kabul edilen Orta Doğulu milletleri ve içerisinde Türkiyeli kadınları hedef alabilmektedir. Londra'ya Türkiye'den yalnız başına göç eden kadınların genellikle eğitim, iş ya da dil öğrenmek sebebiyle gelip sonradan bu kente yerleşmeye karar verdikleri için evlilikleri bu kararın sebebi ya da sonucu olarak düşünölmeye uygundur. Bahsi geçen kadınlar her ne kadar eşleri tarafından getirilen ve nispeten 'bağımlı' hayat süren kadınlara kıyasla eğitilmiş, özgür ve ekonomik güç sahibi olsalar da göçmenliğin getirdiği zorlu yaşam koşullarından bütünüyle uzak kalamamaktadırlar. Londra'nın zorlu kent yaşamı içerisinde göçmenlik, gündelik hayatı yoğun biçimde kuşatan bir belirleyicilik dayatmakta, özellikle çalışma hayatı içerisinde kendilerine yer edinmiş kadınlar çoğunluğu iş ve çalışmaktan ibaret yaşam sürmektedir.

Evlilik ve aile hayatı günümüz kapitalist dünyasında bireyler için yoğun stres içerisinde bir çeşit sığınak vazifesi görmekte, aşkın sosyolojik değerlendirmesi denebilecek açıklamasında Giddens (2009:194-195) tıpkı din gibi aşkın da gündelik hayatın karmaşasından kaçış yöntemi olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe göre aşk, kapitalizm içerisinde komünizmdir ve modern aşkın vaat ettiği şey, pragmatik çözümler ve uygun yalanlar üzerinde dönen bir dünyada otantik kalabilme fırsatıdır. Modern yaşamın kuşku ve endişe dolu dünyasında elbette ki kadınlar, özellikle yalnızlığı derin biçimde deneyimleyen göçmen kadınlar, yaşamın getirdiği sorunlara birlikte karşı konulacağına dair güven duygusuna özlem duymakta, Giddens'in tabiri ile 'aşkın aldatıcı hayallerinin peşine düşmektedirler, ta ki bu hayaller ansızın kabusu dönene kadar.' Benzet biçimde Sennett (1999:38), aşka dayalı evlilik ve mahrem yaşamın manevi sığınak alanı haline gelişinden söz eder. Bu bağlamda karma evlilik gerçekleştiren Türkiyeli kadınların evlilikleri, geleneksel bağların ya da kültürel alışkanlıkların etkisinden ziyade aşka dayalı gerçekleşmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların neredeyse tamamı eşlerini duygusal yakınlık sonucu seçtiklerini belirtmekte, diğer azınlık ise duygusal yaklaşmanın yanı sıra göçmen olarak buldukları ülkede rahat yaşama arzusunun eş seçiminde etkili olduğunu dile getirmektedir. Aşk ve maddi-manevi ihtiyaçların karşılanması anlamında pragmatizm evlilik gerekçesi haline gelebildiği gibi, ataerki kültürün bağ ve baskısından kurtulmak, geldiği toplumun erkek tipini evlenmek için problemleri bulmak diğer önemli evlilik sebepleri arasındadır.

Karma evliliklerin farklı dünyaları ortak mekanda bir araya getirmesi sonucu kadınların beklentileri ile tecrübe ettikleri arasındaki olası mesafe, kimi durumlarda aşılabilir uçurumlara dönüşebilmektedir. Evliliğin/aşkın sosyolojik gerçeklikle, eşlerin kültürel bagajlarının bağdaşmaz ayrımlarıyla sınanması kuşkusuz kolay olmamaktadır. Bazen yenilen yemekten aynı zevki alamama, bir şiiri aynı duygularla paylaşamama gibi ufak uyumsuzluklar bile kadınların dünyasında evliliklerini sorgulamaya varan sıkıntılar doğurabilirken, ileri aşamada kadınların eşlerinin ailesi tarafından dışlanma, eşleri tarafından yok sayılma, kültürel kökenleri sebebiyle aşağılanma gündeme gelebilmektedir. Bu yönüyle karma evlilik, zorlu süreçleri bünyesinde taşıyan bir tercih olarak gündeme gelmektedir.

3. YÖNTEM

Çalışma genel yaklaşım itibarıyla feminist/nitel araştırmalar kapsamında bir kadın araştırmasıdır. Bu yönüyle kadınların dünyasına 'içerden' bakmayı hedeflemektedir. Feminist araştırma geleneksel/pozitivist araştırma yöntemlerine cinsiyetçi olmaları yönünden eleştiriye dayanır. Nesnellüğün bir yanılsama olduğu tezinden hareketle feminist araştırmacılar kadınlara özgü bilgiyi ve kadın deneyimlerini tarihselleştirmenin ve görünür kılmanın önemini dile getirmişlerdir (Durakbaşı, 2008: 17). Bu amaçla Londra'ya Türkiye'den göç etmiş ve karma evlilik gerçekleştirmiş 15 kadınla 2016 yılının Ocak ve Haziran ayları arasında derin görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin kaydedilmesi ve daha sonra analiz edilmesi yoluyla veriler toplanmıştır. Görüşmeler genellikle kadınların evlerinde, doğal bir sohbet havasında gerçekleştirilmiştir. Feminist araştırma

araştırmacının konumu bağlamında 'içerden' ve 'yakın' olmayı gerektirdikleri için kadınların güven ekseninde rahat olmalarını öncelemektedir.

Yarı yapılandırılmış soru formundaki başlangıç sorularına bağlı kalınarak, kadınlara ilk önce göç ve evlilik hikâyeleri sorulmuş, ardından sondaj sorularla evliliklerindeki uyum ve gerilim noktaları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşülen kişiler, nitel çalışmalarda genellikle tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemleri kapsamındaki maksimal çeşitlilik örneklemesine göre (Flick, 2002:68) seçilmişlerdir. Farklı yaş, meslek grubu, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik seviyeden kadınlarla görüşme yapılmıştır. Burada amaç görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan konuya taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede artırmaktır. Görüşülen kadınlar olabildiğince geniş bir yelpazede farklı niteliklere sahiptirler. Sayıları evlilik göçüyle gelen Türkiyeli kadınlara kıyasla oldukça az olmakla birlikte, karma evlilik gerçekleştiren kadınlar eğitim durumu ve gelir seviyesi bakımından daha üst seviyeyi temsil etmektedirler. Londra'daki Türkiye kökenli kadın göçmen profili genellikle iltica veya ekonomik sebeplerle gelmiş eşlerine bağımlı bir görüntü sergilemekteyken, karma evliliği tercih eden kadınlar genellikle üniversite mezunu, göç kararını yalnız vermiş, çalışma hayatına dâhil olmuş ve göçmen olarak evlilik kararını almışlardır Farklı kültürden biriyle evlilik kararı, eğer aynı kültür havzasından beslenen milletlerden gelinmiyorsa belirli dini ve geleneksel kodların reddi veya aşılması ile ilgilidir. Dolayısıyla genel özellik bakımından bu kadınların dindar ya da muhafazakâr olduklarını söylemek zordur, çoğunluğun aksine Londra toplumuna entegre olmuş ve modern yaşam tarzına sahip görünmektedirler. Ayrıca geneli ekonomik olarak eşlerine bağımlı değildirler. Bu durum onların boşanma kararı almalarını kolaylaştırır niteliktedir.

Metindeki alıntılarda yalnızca görüşmelerin sıra numarası kullanılmakta, kadınlara ilişkin diğer bilgilere yer verilmemektedir. Bu durum konunun hassasiyeti ve görüşülen kadınların özel bilgileriyle ilgili taleplerinden kaynaklanmaktadır.

Verilerin analizi yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yönelik olarak yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılmasını kapsamaktadır (Yıldırım,2006:75). Bu amaçla kodlama ve kategorilere ayırma işlemleri ile temalara ulaşılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Gereçekler- Sebepler: Neden Karma Evlilik?

Londra'daki karma evliliklerde daha özgür ve müdahalesiz bir yaşam beklentisi, rahat sosyo-ekonomik koşullar ve kimi zaman Londra'ya yerleşmek gibi somut ve belirli sebepler göze çarparken, öte yandan yalnızca o an bulunduğu yerde sevdiği/anlaştığı biri olması kadınlar için evlenmeye sebep olabiliyor. Öne çıkan diğer sebep ataerkil kültürden ve sosyal baskıdan uzaklaşma isteği ve yeni bir dünya kurmak:

'1989 yılında eski eşimle evlendim. İngiliz'di. Evlilik sebeplerimden biri kıskanç olmamasıydı, bana bir kadından çok bir insan olarak yaklaşımıydı. Her şey eşitti. Dahası evin mutfağında yemek pişirmesi, sosyal aktivitesi olması artıydı. Ayrıca Türk evliliklerinde gelin kaynana ilişkileri hep korkutmuştu. Erkeğin bir birey olarak kendi kararını alamaması, hep annesinin etkisi altında kalması beni Türk erkeklerinden uzaklaştırmıştı.'(G.1)

'1992 yılında İngilizce öğrenmek için geldim, akademik kariyer yapıyordum. 1994 yılında eşimle tanışarak evlendim. Eşim İngiliz'di. O esnada annem bana mektuplar yazıp geri dönmemi ve uygun biriyle evlenmemi istiyordu. Orada yapamayacağımı biliyordum' (G.5)

'Ben Türkiye'den hiç kimse ile evlenemezdim. Çünkü benim kafama uygun adam Türkiye'de yok. Evlenseydim kesin boşanırdım.' (G.13)

'Ben eşimle internette bir evlilik sitesinde tanıştım. Eşimde beğenmediğim birçok özellik vardı ama insan olarak sevdim onu.' (G.10)

'27 sene önce Londra'ya master yapmaya geldim. İki mimarın çocuğu olarak Ankara'da büyüdüm. Türkiye'ye dönmeyi hiç düşünmedim. Yerleşik bir hayata geçmek için 15 sene önce bir İngiliz'le evlilik yaptım. Bir süredir ayırıyoruz.' (G.7)

4.2. Beklentiler/Gereçekler

Görüşme yapılan kadınlarda evlilikleriyle ilgili olarak yoğun şaşkınlık ve hayal kırıklığı kendini göstermektedir. Evlilikleri ile ilgili beklentilerin genellikle Türkiye'de yaşanan evlilik sorunlarının yaşanmamasına dönük olduğu görülüyor ve önceki kuşakların tecrübeleri kendi ülkelerinden biri ile evlenmemelerinin sebepleri arasında yer alıyor. Özellikle ekonomik zorluklar, sosyal dışlanma ve kabul

görmeme gibi sorunları deneyimleyen kadınların – ki bu evlilikler genellikle boşanmayla sonlanmış evliliklerinde aradıklarını bulamadıkları anlaşılıyor:

“Eşimin farklı kültürden geldiğini hiç düşünmedim evlenirken, tam tersi onun aile yapısını altı yıl sonra buraya geldikten sonra öğrenince şaşırđım. Çünkü kendisi İngiliz olmasına rağmen tam doğu kültürüne sahipti. Evde bayanlar oturacak çocuk bakacak, erkekse çalışacak. Eşimin annesi böyle yapmış ve geleneksel olarak benim de böyle bir şey yapmamı bekledi. İngiltere’de yaşadıkdan sonra hem sosyal hem de meslekî olarak geriledim. Kendi kariyerimde çalışmadım. Şimdiki aklım olsaydı asla ara vermez, eşimi boşardım. Yabancı bir yere geldiğinizde oranın kültürünü bilmediğiniz için yaptığınız her davranış dışarıdan farklı algılanıyor. Ayrıca komşuluk ilişkileri sıfır. Kimse kapını açmıyor. Evliliğim benim için halkalı köleleştirmeden öte olmadı.” (G.8)

“ Biz Türkiye’ye gittiğimizde eşim aniden evi terk etti. Ufak bir tartışmamız olmuştu, evden çıktı ve o gece gelmedi. Sonradan Londra’ya geldiğini öğrendim. Ayrılmadık, beni de yanına almak istedi, ev hazırladığını söyledi. Ben de Türkiye’deki gibi bir ev hayal ettim, fakat çocuğumla o kadar uğraş verip tek başıma Londra’ya geldikten sonra ikinci el birkaç mobilyadan ibaret eşyalar ve beton zemini olan eski bir oda ile karşılaştım. O an büyük bir hayal kırıklığı oldu benim için. İlerleyen yıllarda zaman zaman evi terk edip gitmeyi, bir süre sonra hiçbir şey olmamış gibi dönmeyi alışkanlık haline getirdi. Ne beni ne oğlumu umursuyordu, ihtiyaçlarımızı nasıl karşılayacağını düşünmüyordu. Bir süre sonra ayrıldık.” (G.5)

4.3. Şiddet Deneyimleri: Dışlanma, Aşağılanma, Zenofobi

Genelleştirme yapılması mümkün olmamakla birlikte görüşülen kadınların azımsanmayacak kısmında evlilikleri sürecinde şiddetin çeşitli biçimde varlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Fiziksel şiddetle ilgili herhangi bir bulgu, araştırma kapsamında elde edilmemekle birlikte, genellikle sözel, ekonomik ve psikolojik şiddet örneklerinden bahsedildiği görülmektedir. Yabancı düşmanlığı ve sosyal dışlanma, söz konusu örneklerde genellikle İngiliz eşlerin aileleri tarafından uygulanmaktadır. Pakistan, Hindistan, Malezya ya da Yeni Zelanda gibi kendileri de göçmen olan eşlerin bu gibi davranışlarda bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada İngiliz eşlerin Türk kadınlarına karşı oluşturdukları bir çeşit ‘oryantalist’ bakış açısından söz etmek gerekir. Filiz Barın Akman, Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını (2012) isimli çalışmasında 19.yy İngiltere’inde yaygın olan ‘doğulu kadın’ imajının kadın seyyahlar yoluyla düzeltilmesi çabalarından bahseder. O dönemde Batılı erkeklerin gözünde Doğulu kadın bir çeşit ‘geyşa’ olarak algılanmakta, hizmetçi rolüne uygun davranması beklenmektedir. Ancak görünen o ki, İngiliz erkeklerinin zihnindeki Türk-Osmanlı kadın portresi değişiklik göstermemiş, tüm Orta ve Uzak Doğu’yu da içine alacak şekilde genişleyerek yaşamaya devam etmiştir. İngiliz erkekleri ‘doğulu’ bir kadınla evlenirken hayallerindeki ‘harem’ hayatına ulaşmayı bekleyebilmektedir. Ayrıca karma evlilik gerçekleştiren kadınların büyük çoğunluğunda İngiliz olsun-olmasın eşlerinin ilgisiz ve nezaketsiz tavırlarından rahatsızlık mevcuttur. Burada kentsel yaşamın gündelik hayatı tümüyle etkisi altına alan iş yaşamının etkisi ön plandadır. Londra’da zorlu iş hayatının bireyler üzerinde dejenerasyona sebep olduğunu söylemek mümkündür:

“Eşimin annesi beni hiç kabullenmedi. Irkçı davranışlarına maruz kaldım. Özellikle beni gelini olarak hiç kimseyle tanıştırmadı. Beni isimle tanıştırdı başkalarına, oğlunun eşi olduğumu söylemezdi. Kendisine anne dememi hiç istemedi, onu ismiyle çağırırdım. Eşimin arkadaşları da pek sıcak bakmadı evliliğimize, o kadar yakınlık göstermeme rağmen hep dışlandım. Ben tatillerde İzmir’e gittiğimde eşimin ailesi, arkadaşları partilerini hep o zamanlarda verdiler, bizim çocuklarla katılmamızı istemediklerini açıkça ortaya koydular. Benim de davranışım ondan sonra değişti ama eşim asla değişmedi. Hiç bir zaman İngiliz vatandaşı olsam dahi beni kendilerinden kabul etmediler.” (G.7)

“Ben günlük hayatımızda şiddet görmedim, fakat Türk arkadaşlarım geldiğinde eşim ‘burası Türk evi değil, İngiliz evi’ derdi. Kontrol etmeye çalışırdı, arkadaşlarıma karşı mahcup ederdi beni.” (G.9)

“Benim eşim(İngiliz) sürekli benden ona hizmet etmemi beklerdi, bir keresinde çok kötü hasta olmuşum, yemek yapamadım. Bana neden yemek yapmadığımı sordu, ben de ‘hasta olduğumu görüyorsun’ dedim, ‘yine de yapmalıydın’ dedi, ‘ben bana hizmet etsin diye doğulu bir kadınla evlendim.’ (G.4)

“Ben eşimin beni ihmal ettiğini, bunun da şiddet olduğunu düşünüyorum. Belki beklentilerim fazla olduğundan öyle hissediyorum. Eşim ve ben doktoruz, o benden daha çok çalışıyor, ailemiz için çalıştığını söylüyor ama başka bir şeyimizle ilgilenmiyor. Ve bazı sözleri çok sert, beğenmediği şeyleri kırıcı şekilde ifade ediyor. Bunlar beni incitiyor.” (G.8)

‘Eşimle kredi kartı borcu ve ailede şiddetli geçimsizlikten dolayı 17 yıl sonra boşanma kararını aldığımda- kendisi boşanmayı hiç kabul etmedi- bir danışmanla konuştum. O bana İngiliz erkeklerinin bir kısmının kendi isteklerini yerine getirsin diye genelde yurt dışından özellikle Asya kökenli, Tayland, Çin, Endonezya gibi ülkelerden evlenip evlerinde, bir hizmetçi, bir çocuk bakıcısı, bir aşçıya sahip olma arzusunda olduklarını ve kendilerinin istedikleri gibi içip, kendi bekârlık yaşamlarına devam etmek istediklerini söyledi. Ama benim eşim hata etmişti, Türkiye gibi bir ülkeden ve eğitilmiş bir kadınla böyle bir şeyi başarmasının mümkün olmadığını anlamalıydı. Eşim bizim ülkemizi diğer Asya ülkeleri gibi düşünmüştü.’ (G.14)

‘Eşimin ailesi beni hiçbir zaman evine davet etmedi, örneğin Christmas’ta tüm ailenin toplandığı yemeğe eşimin annesi beni çağırmadı ama eşimin eski kız arkadaşını davet etti.’ (G.12)

‘Eşim bazen bizim gelenek ve yaşam tarzımızı aşağılardı, ‘Türk gibi davranmayı bırak’ diyerek kültürümüzü basit ve ilkel bulduğunu açıkça dile getirirdi. Bazen bakışları, bazen de davranışlarıyla bunu hissettirirdi. Arkadaşlarının yanında beni yok saydığı zamanlar da olurdu. Buna çok üzülürdüm.’ (G.15)

4.4. Uyum ve Gerilim Alanları

Karma evlilik yapan kadınlar genellikle eşlerinin onlara tanıdığı özgürlük alanından memnun olduklarını, Türk erkekleri veya aileleri gibi müdahaleci olmamalarından hoşnutluk duyduklarını ifade etmektedirler. Bununla birlikte, bazen bu konuda aşırıya kaçtıklarını, aile ile ilgili sorumluluk almaya yanaşmadıklarını, hatta bir anda yabancı gibi davrandıklarını ekleyerek bu açıdan ciddi problemler yaşandığını eklemektedirler:

‘Eşimle hayatımızda ciddi kararlar alma konusunda anlayamadık ve evliliğimizi sonlandırdık. İsteklerimin çok büyük sorumluluklar olduğunu söyledi . Oysaki ben evimiz veya çocuğumuz olsun demiştim. O ise sürekli partilere gidip eğlenmek istiyordu. Bu önemli kararda ortak bir nokta bulamadık. Bir yıl ayrı yaşadık, boşanmadık. Bu süre içinde görüştük ve sonra tamamen bitirdik. Eşim sorumluluk almaktan korktu . O hala kendini 20’li yaşlarda sanıyordu.’ (G. 12)

‘Bu adamlar tartışmayı, şikayet etmeyi sevmezler. Diyelim ki ben kaldığımız oteldeki odadan memnun değilim ama eşim o kadar rahatsız değil. Ben resepsiyona şikayet ederken o dışarı kaçar. Yanımda durup destek vermez. Hatta kendisi şikayetçiye bile kendisi konuşmaz beni öne sürer.’ (G.7)

‘İngilizler ve muhtemelen bir çok Kuzey Avrupalı insan, toplum içinde tartışmaktan veya yanlış yapmış olmaktan çok utanırlar ve haklarını bile savunamırlar.’ (G.9)

‘Diyorum ki ben Allah muhafaza bir işe bulaşsam eşim beni bırakır gider, hakkımı savunmaz. Bu anlamda arkamda sağlam, beni koruyacak biri olduğuna dair bir güvenim yok. Ne kadar güçlü olursan ol kadın olarak arkanda böyle bir güvenceye ihtiyacın var. Belki de biz evlilik içerisinde o kadar bireyci olmayı kendi kültürümüzde görmediğimiz için yadırgıyoruz. Sonuçta bunlar aramızda hep problem oluyor.’ (G.3)

‘Eşim bu evde kiracıymış gibi yaşıyor. Dolabı açtığında kendi aldığı şeyleri kullanır, benim aldığım şeylere bana sormadan dokunmaz. Ben ona ait bir şeyi tüketmişsem ‘neden yerine koymadın’ diye sorar. Evin masraflarına ortak olmaya bile evlendikten aylar sonra başladı. Benim aldığım şeyleri ödemezdi. Kendine çay yaparken bana sormazdı, ben onu zamanla eğittim. Bir ortamda sadece kendine bir şey almasından özellikle Türk arkadaşlarımın yanında utanırdım. İkram etmesi gerektiğini zamanla öğrettim ama hala öyle şeyler yaptığını oluyor.’ (G.8)

‘Eşim oğluma iyi bir model olmadı. Geçimimizi devlet yardımıyla sağladığımız için oğlum hep Post Office’den (devlet yardımı) para alınarak ihtiyaçların karşılandığını düşünürdü. Babası gibi sorumluluk sahibi olmayan bir erkek olacağından korktuğum için oğlumun ergenlik döneminde erkek kardeşimi İngiltere’ye getirttim. Eşim de kardeşimin kalmasına itiraz etmedi, birkaç sene hep birlikte yaşadık. İngilizler genellikle kira almadan kimseyi evine kabul etmez. Eşim naif bir insandı, para ya da başka bir şeyi sorun etmezdi. Fakat çalışmazdı da. İngilizler dışarıdan modern görünüyor ama bence geleneksel ve dışarıya çok kapalılar. Çok da bireyseller, onların dünyalarına girmek çok zor, mesafe koyarlar.’ (G.10)

Karma evliliklerde çiftlerin en fazla çatışma yaşadığı alanların başında çocuk yetiştirmek gelmektedir. Kültürel özelliklerin, özellikle dinî değer ve pratiklerin aktarılmasında nasıl bir seçim yapılacağı eşler arasında ciddi sorunlara sebep olmaktadır. Dinler arası evlilikler çocukların dinî ve alışkanlık eğilimlerine etki etmektedir (Reiss,1965: 64). Karma evlilik yapan her iki eşten birinin, eşiyi aynı dinî inançlara sahip olmak için bazı dinî

tercihlerini değiştirdiği de görülmüştür (Pew Forum on Religion & Public Life, 2008: 34-35). Modern hayat ise daha ziyade bu değerlerin geri plana itildiği ya da reddedildiği seküler yaşam tarzı üzerinden yürütülmektedir. Bunun dışında dinî değerlere saygı ve müdahale etmeme alternatif olarak tercih edilebilmektedir:

‘Benim eşim Hint asıllı, İsmaili mezhebi kökeninden gelen biridir. Anlayışlı ve saygılıdır. Kendisinden ve ailesinden hiç şiddet görmedim. Bizim tartışmalarımız genellikle çocuklar sebebiyle olur. Emekli olduktan sonra özellikle çocukların yetişmesine müdahale etmeye başladı.’ (G.4)

‘Ben eşimle tek sıkıntımı çocuklarımızı yetiştirirken yaşadım. O bizim kültürümüze göre ilgisiz davranıyordu, bense ona göre baskı yapıyordum. Çünkü ben ocuğumun nerede olduğunu bilmek istiyordum, o ise sormuyordu bile. Bu anlamda gerilimlerimiz oldu.’ (G.11)

‘Oğlum biz boşandıktan sonra babasıyla yaşamayı hiç istemedi. Babasının duyarsızlığından rahatsız oluyordu. Onun gibi olmak istemediğini söyledi.’ (G.10)

‘Biz çocuğumuza hem İslamiyet’i hem Hristiyanlığı oğrettik, hem Türk hem İngiliz yemekleri pişirdik evde, Türk ismi koyup sünnet ettirmemize eşim itiraz etmedi. Orta yol bulmaya çalıştık hep.’ (G.13)

‘İkimiz için ne ağır basıyorsa onu uyguluyoruz. Benim çocuklarımıza dinimizi oğretmemden bir rahatsızlık duymuyor, çocuklarımızın birinin adı Türk diğerinin yabancı, o da tesadüf. Hafta sonları, Kur'an kursuna gidiyorlar, parasını seve seve ödüyor fakat oğlumuzun sünnet olmasını istemiyor kıyamadığı için, ben de o konuda ona uyuyorum.’ (G.7)

‘Eşimle ocuk yetiştirmede hiç bir zaman aynı fikirde değildik. Ailesinden nasıl grmşe aynı şekilde çocuklarının büyümesini isterdi. Çocuklar ailesinin sözüne uyacak, konuşma şansları olmayacak ve tamamen otoriter davranılacaktı. Bense özgürce kendilerini ifade edebilmelerini ve demokratik bir yaklaşımla çözüm olması gerektiğini ne kadar anlatsam da anlaşamadık. Kopma noktası ondan sonra başladı. Çocuklar babalarından korkup bana yanaşmaya başladılar. Eşim 15 yaşındaki oğluma dayak atma davranışında bulunduğu anda bu evliliğin sonuna geldiğimizi gördüm. Erkek çocuklarını sevmiyor bu toplum. Kız çocuklarını seviyor. Kız çocuklarını sevdikleri için kanımca erkek çocukları farklı cinsel tercihlerde bulunabiliyor.’ (G.7)

4.5. ‘Keşkeler ve İyi kiler’

Yaşanan bütün zorluklar, çatışmalar ve hatta boşanmalara rağmen, karma evlilik gerçekleştiren kadımlar genellikle bu tercihlerinden pişman olmadıklarını ifade etmektedirler. Kuşkusuz pişmanlık duyan kadımlar da aralarında mevcut ancak görüşülen kadımların birçoğu geçmişleriyle ilgili olarak ‘keşke’ demediklerini net biçimde ortaya koymaktadırlar:

‘Karma evlilik yaptığım için hiç pişman olmadım. Çok zorluk yaşadım ama benim birey olarak ayakta durmamı sağladı ve gelişmeme çok yardımcı oldu. Ben Türkiye’de olsaydım yumuşak karakterli bir insan olduğum için birçok erkek beni istismar ederdi ve ben intihar ederdim diye düşünüyorum. O yüzden Türkiye’de evlenmediğim için hiç pişman değilim. Bu kültür sizi olduğunuz gibi görüyor ve birey olarak kabul ediyor, saygı gösteriyor. Tabii sorumluluk noktasında fazla beklenti içerisinde olmamanız lazım.’ (G.2)

‘İngilizlerin çok iki içiyor olması büyük problemlere neden oldu. Ayrıca duygularını göstermemesi ilişkiyi bitirdi. Benim saygı anlayışıma çok ters davranışları oldu. Örneğin anneme babama karşı soğuk davranışları beni kırdı. Buna karşılık beni çok rahat bıraktığını da söylemeliyim. İlişkinin bu yönü çok güzeldi. Beni rahat bırakması dostluklarıma iyi geldi ama soğukluk ve mesafe beni çok zd. Bütün bunlara rağmen onunla evlendiğime hiç pişman olmadım.’ (G.9)

‘Simdi bir daha bir İngiliz’le ya da yabancı bir erkekle evlenmeyi hiç düşünmüyorum. Çünkü insanın ana dilini konuşması eşler arasında çok daha etkileyici. Seni seviyorum kelimesi bile daha anlamlı. Bu İngilizceyi bilmek veya bilmemekle ilgili değil, İngilizceyi ana dilim gibi biliyorum. Fakat aynı dili konuşmak çok başka bir şey.’ (G.7)

‘Karma evlilik beni daha mücadeleci yaptı. Yalnızca aynı dili konuşmamak, aynı şiirden aynı duyguyu hissedememek, aynı müzikten zevk alamamak içimde bir eksiklik olarak kalmıştır. Duyusal bir toplumuz sonuçta, onlar daha gerçekçi. Karma evlilik yapanların en büyük sıkıntısı bu sanırım. Yine de pişmanlığım yok evliliğimle ilgili.’ (G.6)

‘Karma evlilik elbette fedakarlık gerektiriyor, çoğu zaman bu evlilikte fedakarlık yapan benim. Bu evlilik bana dinlemeyi ve hoşgörüyü öğretti.’ (G.12)

‘Sevmek güzel bir duygu din ,dil, kültür tanımıyor ama sevmek yeterli değil bunu öğrendim.’ (G.14)

‘İlk dönemlerde neden bu sıkıntıya kendimi soktum, ne gerek vardı diyordum ama şu an onu demiyorum. Artık çocuklarım var ve burası da benim evim oldu. Eşimle gerilim noktalarını da azalttık.’ (G.4)

5. SONUÇ YERİNE

Türkiye’den Londra’ya göç eden kadınların karma evliliklerini ele alan bu çalışma, kadın deneyimleri açısından karma evliliklerin kendine has riskler ve problem alanları oluşturduğunu doğrulamaktadır. Göç sürecinde yaşanan uyum sorunlarını evlilik içerisinde gideren mekanizmaların yeterince güçlü olmadığı, bu sebeple karma evliliklerin göçmenlik sorunlarını azaltmak yanında aynı zamanda derinleştirmeye de uygun ortam hazırladığı görülmektedir. Görüşülen kadınlarda bazı ortak duygu ve kanaatlerden söz etmek mümkündür. Bunlar şaşkınlık, umduğunu bulamama, evliliğe ilişkin duygusal tatminsizlik, kendini yeterince ifade edememe ya da anlaşılama, nihayetinde yalnızlaşma ve içe kapanma şeklinde sıralanabilir. Karma evlilik gerçekleştiren göçmen kadınlar, genel itibarıyla yaşadıkları topluma mesafeli kalmış, eşlerine rağmen ve hatta eşleri dolayısıyla ‘yabancı’ ve ‘öteki’ konumlarını güçlendirmişlerdir. Evliliklerinin sağlıklı bir sosyal bütünleşme vasıtası haline geldiğini söylemek, en azından bu araştırma kapsamında mümkün değildir.

Kültürel farklılık konusunda, araştırmaya konu olan kadınlar birçok sorun yaşamakla birlikte kendi ülkelerinin kültürel iklimine özlem duymadıkları da ortadadır. Ülkemizde yaşanan başta şiddet olmak üzere kadın sorunları ve yerleşik evlilik ilişkilerinin kadını yıpratıcı karakteri bu durumun başlıca sebebidir. Ne kadar problemler olursa olsun yabancı eşlerin ve ev sahibi toplumun yerlilere göre kadına saygılı olduğunu düşünmektedirler. Bu yönüyle karma evlilik yapmış olmaktan dolayı, birçoğu pişmanlık içerisinde değildir.

Örneklem dahilindeki kadınların birçoğunun (neredeyse yarısı) evliliği boşanmayla sonuçlanmıştır. Özellikle çocuk yetiştirme söz konusu olduğunda aile içi problemlerin artması çiftleri boşanmaya sevk etmektedir. Yabancı eşlerin anlaşmazlık durumunda herhangi bir çaba göstermemeleri ve yakın çevrenin çiftleri bir arada tutma girişiminde bulunmaması gibi sebepler boşanmayı kolaylaştırmaktadır. Boşanan kadınların evlilikleri, kendilerinin boşanmak istemesi ise hemen sonlanmaktadır. Aileyi ayakta tutan geleneksel mekanizmaların, modern toplumda işlerliğini yitirdiği görülmektedir. Bu konu, farklı araştırmaların konusu olmaya uygundur.

Şiddet deneyimleri açısından bakıldığında ise, homojen aileler içerisindeki ataerkil kültür baskısı ya da fiziksel şiddet şeklinde patlak veren sorunlar, karma evliliklerde farklı şiddet formlarını gündeme getirmektedir. İlgisizlik ve umursamazlık şeklinde kendini gösteren psikolojik şiddet, evin ve kadının ihtiyaçlarını karşılamamakla ortaya çıkan ekonomik şiddet, kadını/geldiği toplumu ya da kültürü aşağılayan sözel şiddet bunların başlıcalarıdır. Kültürel farklılık aynı evde yaşayan karı-koca arasında sorun kaynağı haline gelebilmekte, özellikle ev sahibi toplumun üyesi olan koca ve ailesi tarafından dışlanma sebebi olarak görülebilmektedir. Her ikisi de göçmen olan eşler görece saygıya dayanan aile ortamı oluşturabilmiş görünmektedir. Karma evlilikler ve bu aileler içerisinde doğan çocuklara ilişkin detaylı gençlik araştırmalarına ihtiyaç duyulduğunu ayrıca belirtmek gerekir. Türkiyeli annelerin bu noktada en çok yakındıkları husus, çocuklarının dil, din ve geleneksel köklerine uzaklıkları ve kültürel boşluk içerisinde olmalarıdır.

KAYNAKÇA

- Barın Akman, F. (2012), *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını İstanbul*, Etkileşim Yayınları.
- Bramlett, M.D. and W.D. Mosher. 2002. “Cohabitation, Marriage, Divorce, and Remarriage in the United States,” *Vital and Health Statistics*, vol. 23, no. 22. Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics.
- Durakbaşa, A. (2008), ‘Kadınların Tarihinden Dersler: Feminist Bir Sosyoloji İçin Notlar’, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 15-26.
- Flick, U. (2002), *An introduction to Qualitative Research*, Second Edition, London: Sage Publications.
- Kalmijn, M. (1998), ‘Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends’. *Annual Review of Sociology*. 24, s.395-421
- Landis, J. T. (1949).” *Marriages of Mixed And Non-Mixed Religious Faith*” *American Sociological Review*, 14(3): 401-407. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=12786889&site=ehost-live&scope=site>. E.T. 05.04.2016.

- Papadopoulou, D. (2015), Religious and Ethnic Border Crossing in Heterogamous Marriages: Mixed Muslim-Christian relationships in Greece. (yayımlanmamış doktora tezi)
- Pew Forum on Religion & Public Life. (2008, February). U.S. Religious landscape survey religious affiliation: Diverse and dynamic. <http://religions.pewforum.org/pdf/reportreligious-landscape-study-full.pdf>. E.T. 16.04.2016.
- Pew Social & Demographic Trends (2012), The Rise of Intermarriage, Rates, Characteristics Vary by Race and Gender by Wendy Wang, Washington.
- Reiss, P. J. (1965). "The trend in interfaith marriages" *Journal for the Scientific Study of Religion*, 5(1): 64-67. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=12191369&site=ehost-live&scope=site>. E.T. 05.04.2016.
- Smits, J. (2010), Ethnic Intermarriage and Social Cohesion: What Can We Learn From Yugoslavia?, *Social Indicators Research*, 96, s.417-432.
- Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı*, Süha Sertabiboğlu ve Can Kurultay (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sili Kalem, A. (2017), "Göç Eden Şiddet: Kadına Yönelik Şiddetin Göç Sürecinde Dönüşümü", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 39, Ocak, s. 274-290
- Sterckx, L. (2014). Marrying in or out? Scrutinizing the Link Between Integration and the Partner Choice Of Young People of Turkish and Moroccan origin in the Netherlands. *Journal of Family Issues*. 36(11): 1550-1570.
- Süleymanov, A. (2009), Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri, *Aile ve Toplum*, 5(17), s.7-17.
- TÜİK (2011), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2011. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10844>(E.T. 13.03.2016)
- Ünlütürk Ulutaş, Ç., Kalfa, A. (2009) "Göçün Kadınlaşması Ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri," *Fe Dergi* 1/2: 13-28.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.